

อนามัย โรงเรียน School Health

(ฉบับปรับปรุงและเพิ่มเนื้อหาใหม่)

สมศักดิ์ โตจำปา

อนามัย โรงเรียน School Health

(ฉบับปรับปรุงและเพิ่มเนื้อหาใหม่)

สมศักดิ์ โตจำปา

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร

Naresuan University Publishing House

www.nupress.grad.nu.ac.th

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร Naresuan University Publishing House

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร 99 หมู่ 9 อาคารมหาธรรมราชา ชั้น 1 มหาวิทยาลัยนเรศวร
ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก 65000 โทร. 0 5596 8833-8836 E-mail : nuph@nu.ac.th

www.nupress.grad.nu.ac.th สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร @nupress

สงวนลิขสิทธิ์ หนังสือเล่มนี้ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ (ฉบับเพิ่มเติม) พ.ศ. 2558 ห้ามคัดลอกเนื้อหา ภาพประกอบ รวมทั้งดัดแปลงเป็นฉบับอื่นที่เสี่ยงต่อลิขสิทธิ์ การผลิต การลอกเลียนไม่ว่าส่วนใดส่วนหนึ่งของหนังสือเล่มนี้ หรือเผยแพร่ด้วยรูปแบบและวิธีการอื่นใด จะต้องได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร เท่านั้น

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

สมศักดิ์ โทจำปา.

อนามัยโรงเรียน School Health (ฉบับปรับปรุง).--พิมพ์ครั้งที่ 2.--พิษณุโลก : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2565.
170 หน้า.

1. อนามัยโรงเรียน. I. ชื่อเรื่อง.

371.71

ISBN 978-616-426-284-3

ISBN (e-book) 978-616-426-285-0

สพท. 116

ราคา 260 บาท

พิมพ์ครั้งที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2565

จัดพิมพ์โดย สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร

- วางจำหน่ายที่
1. ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330 โทร. 0 2218 9812
 2. ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ถนนงามวงศ์วาน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900 โทร. 0 2579 0113
 3. ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ถนนพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200 โทร. 0 2613 3899
 4. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร อาคารมหาธรรมราชา จังหวัดพิษณุโลก 65000 โทร. 0 5596 8833-8836

ประธานกองบรรณาธิการ รองศาสตราจารย์ ดร. กรองกาญจน์ ชูทิพย์ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร

กองบรรณาธิการ รองศาสตราจารย์ ดร.สุชาติ แยมม่น • รองศาสตราจารย์สุทัศน์ เอี่ยมวัฒนา • รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ สมกุล •
รองศาสตราจารย์ ดร.เกตุจันทร์ จำปาไชยศรี • รองศาสตราจารย์ ดร. พญ.สุชาติพงษ์ พงษ์เจริญ •
รองศาสตราจารย์ ดร. ภญ.กรกนก อิงคินันท์ • รองศาสตราจารย์ ดร.นิทรา กิจธีระวุฒิวงศ์ • รองศาสตราจารย์ ดร.สุพิสา ถาน้อย •
รองศาสตราจารย์ ดร.กิตติมา ขาววิชัย • รองศาสตราจารย์ ดร.รุจโรจน์ แก้วอุไร • รองศาสตราจารย์ นาวาโท ดร.วัฒน์ชัย หมั่นยิ่ง •
รองศาสตราจารย์ ดร.วิชรพล พุทธิรักษา • รองศาสตราจารย์ ดร.พงศ์พันธ์ กิจสนาโยธิน • ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยุวรงค์ จันทรวิจิตร •
ผู้ช่วยศาสตราจารย์จรรยาภรณ์ สุพันธ์ • พัชรี ท้วมใจดี • นวิพรรณ ดันดีพลผล

ประสานงาน ภักศิณี เฟิดสิทธิ์กุล

ฝ่ายขาย/การเงิน พิมพ์ภรณ์ ดวงลาโรจน์ • วสันต์ มาสวัสดิ์

ออกแบบปก ลัญญา จันทา

ออกแบบรูปเล่ม ธรรมบุญ กองกุล

พิมพ์ที่ บริษัท กู๊ดเอด พรินท์ติ้ง แอนด์ แพคเกจจิ้ง กรุ๊ป จำกัด 6/1 นิคมอุตสาหกรรมบางชัน ซอยเสรีไทย 58 แขวงมีนบุรี เขตมีนบุรี กรุงเทพฯ 10510

สำนักพิมพ์นี้เป็นสมาชิกสมาคมผู้จัดพิมพ์
และผู้จำหน่ายหนังสือแห่งประเทศไทย
<https://pubat.or.th>

พิมพ์บน
กระดาษคุณภาพ เพื่อสุขภาพคน
กระดาษและหมึกพิมพ์เป็นมิตร

กรณีต้องการสั่งซื้อหนังสือปริมาณมาก หรือเข้าชั้นเรียนติดต่อได้ที่ฝ่ายจัดจำหน่ายสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร
โทร. 0 5596 8836 Email : nuph@nu.ac.th

คำนำ

หนังสืออนามัยโรงเรียน (ฉบับปรับปรุง) พิมพ์ครั้งที่ 2 เล่มนี้ผู้เขียนได้ทุ่มเทเวลาและความพยายามอย่างมากเพื่อให้หนังสือเล่มนี้มีความสมบูรณ์ที่สุด ซึ่งผู้เขียนได้เรียบเรียงขึ้นสำหรับทุกคนที่ต้องการเรียนรู้เรื่องของงานอนามัยโรงเรียนและใช้เป็นแนวทางสำหรับการเรียนการสอนในรายวิชาการพยาบาลอนามัยชุมชน เรื่อง แนวคิดและบทบาทพยาบาลอนามัยชุมชนในงานอนามัยโรงเรียน สำหรับนักศึกษาพยาบาลศาสตร์ ซึ่งเนื้อหาในตำราเล่มนี้ประกอบด้วย แนวคิดการพยาบาลอนามัยชุมชนในงานอนามัยโรงเรียน โรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ และยังมีเนื้อหาเพิ่มเติมในเรื่อง การสร้างเสริมและป้องกันการเจ็บป่วยในเด็กก่อนวัยเรียนและวัยเรียน บทบาทและหน้าที่ของพยาบาลอนามัยชุมชนในการตรวจสุขภาพนักเรียนและการลงบันทึกต่าง ๆ รวมถึงการให้สุขศึกษาและอนามัยสิ่งแวดล้อม โดยใช้แนวปฏิบัติของกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุขเป็นหลัก ซึ่งนักศึกษาพยาบาลและผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับสุขภาพในโรงเรียนสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการเรียนรู้และปฏิบัติรวมถึงบุคลากรในโรงเรียนได้นำไปศึกษาเพื่อพัฒนาโรงเรียนสู่โรงเรียนส่งเสริมสุขภาพระดับเพชร ต่อไป

อย่างไรก็ดี ผู้เขียนขอขอบคุณค่าของตำราเรื่องนี้เพื่อเป็นเครื่องบูชาแด่บิดาของผู้เขียนซึ่งได้ถึงแก่กรรมไปแล้วนั้น และมารดาผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ซึ่งทั้งสองคนเป็นผู้ที่รักและเคารพพียง และขอกราบขอบพระคุณมหาวิทยาลัยนเรศวร ที่ได้มอบโอกาสและให้ข้อเสนอแนะ ตลอดช่วงระยะเวลาของการเขียนหนังสือนี้ และที่ลืมไม่ได้คือครอบครัวที่เป็นกำลังใจให้ตลอดมา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ โจจำปา

บทที่ 1 แนวคิดงานอนามัยโรงเรียน	1
สุขภาพกับการศึกษา	2
ความสำคัญของงานอนามัยโรงเรียน	4
ขอบเขตของงานอนามัยโรงเรียน	4
ลักษณะงานอนามัยโรงเรียน	5
งานอนามัยโรงเรียนสู่การดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ	7
บทที่ 2 โรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ.....	13
ความสำคัญของโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ	14
คุณลักษณะของโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ	15
องค์ประกอบของโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ	16
โครงการงานโรงเรียนสร้างเสริมสุขภาพ	24
แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ	25
ประโยชน์ที่ได้รับจากการเป็นโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ	27
ความเชื่อมโยงระหว่างโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพกับมาตรฐานการศึกษา และหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน	27
การประกาศรับรองเป็นโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ	29
โรงเรียนส่งเสริมสุขภาพระดับเพชร	29
บทที่ 3 พยาบาลชุมชนในงานอนามัยโรงเรียน	35
พยาบาลอนามัยชุมชน	36
ลักษณะการปฏิบัติงานด้านการพยาบาลอนามัยชุมชน	36
คุณสมบัติที่เหมาะสมของพยาบาลที่จะปฏิบัติงานอนามัยชุมชนได้	37
มาตรฐานการพยาบาลอนามัยชุมชน	38
บทบาทของพยาบาลอนามัยชุมชน	39
บทบาทหน้าที่ของพยาบาลในงานอนามัยโรงเรียน	40
ขั้นตอนในการดำเนินงานอนามัยโรงเรียนของพยาบาลอนามัยชุมชน	41
บทบาทพยาบาลชุมชนในการสนับสนุนโรงเรียนเพื่อพัฒนาเป็นโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ	42

บทที่ 4 การตรวจสอบสุขภาพในโรงเรียน 45

การตรวจสอบสุขภาพนักเรียน.....	46
วัตถุประสงค์ของการตรวจสอบสุขภาพนักเรียน.....	46
ขั้นตอนการตรวจสอบสุขภาพนักเรียน.....	46
การประเมินการเจริญเติบโต.....	47
ระบบเฝ้าระวังการเจริญเติบโตของเด็กนักเรียน.....	49
การวัดสายตา.....	50
การตรวจสมรรถภาพหู.....	54
การตรวจสอบสุขภาพช่องปากและฟัน.....	55
การทดสอบสมรรถภาพทางกาย.....	60

บทที่ 5 การสร้างเสริมสุขภาพและการป้องกันความเจ็บป่วยในเด็กก่อนวัยเรียน..... 73

การสร้างเสริมสุขภาพและการป้องกันความเจ็บป่วยในเด็กก่อนวัยเรียน.....	74
การเจริญเติบโตและการพัฒนาการของเด็กก่อนวัยเรียน.....	74
การเจริญเติบโตของเด็กก่อนวัยเรียน.....	75
พัฒนาการตามวัย.....	77
ปัญหาสุขภาพและพฤติกรรมเสี่ยงของเด็กก่อนวัยเรียน.....	84
ภาวะทุพโภชนาการ.....	84
สุขภาพฟัน.....	84
โรคติดต่อต่าง ๆ.....	85
อุบัติเหตุและการบาดเจ็บ.....	87
การสร้างเสริมสุขภาพและการป้องกันความเจ็บป่วยในเด็กก่อนวัยเรียน.....	87
ดูแลสุขภาพช่องปาก.....	87
ส่งเสริมด้านโภชนาการ.....	88
การฝึกปฏิบัติรับประทานอาหาร.....	89
การสร้างสุขนิสัยในการรับประทานอาหารของเด็กก่อนวัยเรียน.....	89
การส่งเสริมการนอนหลับ.....	89
การส่งเสริมการขับถ่าย.....	90
การป้องกันการเจ็บป่วยและการดูแลให้ได้รับภูมิคุ้มกันโรค.....	91
การสอนเกี่ยวกับเรื่องเพศ.....	91

การเตรียมเด็กเข้าโรงเรียน.....	92
บทบาทของพยาบาลในการสร้างเสริมสุขภาพและป้องกันโรคเด็กก่อนวัยเรียน.....	93

บทที่ 6 การส่งเสริมสุขภาพและการป้องกันการเจ็บป่วยในเด็กวัยเรียน 97

การส่งเสริมความปลอดภัยอุบัติเหตุในโรงเรียน.....	98
การส่งเสริมการป้องกันและการรณรงค์ไม่สูบบุหรี่และงดดื่มแอลกอฮอล์ในโรงเรียน.....	101
การส่งเสริมและป้องกันโรคที่เกิดบ่อยในโรงเรียน.....	104
การเฝ้าระวังและการควบคุมโรคระบาดในโรงเรียน	112

บทที่ 7 อนามัยสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน 117

ความสำคัญของการอนามัยสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน	118
สิ่งแวดล้อมที่ควรคำนึงในการจัดหาและปรับปรุงในโรงเรียน	119
พื้นที่สร้างโรงเรียน	119
อาคารเรียนและสิ่งก่อสร้าง.....	119
ห้องเรียนและเครื่องใช้ในห้องเรียน	120
การถ่ายเทอากาศและแสงสว่าง.....	121
ห้องพยาบาล ยาปฐมพยาบาล ยาและข้อควรระวังในการใช้ยา.....	121
โรงอาหารและโรงครัว.....	123
สนามกีฬา สนามเด็กเล่น.....	123
น้ำดื่ม น้ำใช้.....	124
ส้วมและที่ปัสสาวะ.....	124
การจัดขยะ การระบายน้ำ และการดูแลรักษาความสะอาดของสถานที่ทั่วไป	126
การสุขาภิบาลอาหารในโรงเรียน	128

บทที่ 8 การสอนสุขศึกษาในโรงเรียน..... 131

ความหมายของคำว่า “สุขศึกษา”	132
ความสำคัญของการสอนสุขศึกษาในโรงเรียน	132
จุดมุ่งหมายของการสอนสุขศึกษา	133
หลักเบื้องต้นสำหรับการสอนสุขศึกษา.....	135
การกำหนดเนื้อหาในการสอนสุขศึกษา.....	135

แผนการสอนสุขศึกษา.....	136
ตัวอย่างแผนการสอนสุขศึกษา.....	139
การสร้าง ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรสู่ชั้นเรียน	141

บทที่ 9 การนำกระบวนการพยาบาลมาใช้ในการงานอนามัยโรงเรียน 147

กระบวนการพยาบาล.....	148
การนำกระบวนการพยาบาลมาใช้ในการงานอนามัยโรงเรียน	148
ขั้นตอนของกระบวนการพยาบาล.....	149

ตัวอย่าง

บทที่

1

แนวคิดงานอนามัยโรงเรียน

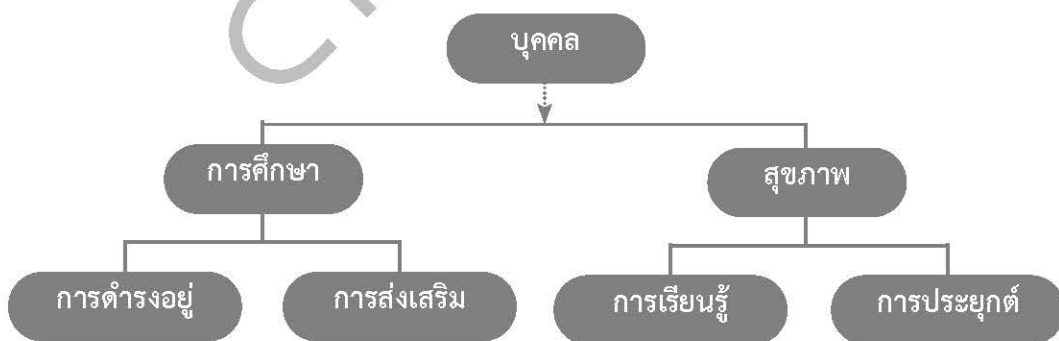

การพัฒนาด้านสุขภาพอนามัยของเด็กวัยเรียนซึ่งจะต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการศึกษา ซึ่งสุขภาพกับการศึกษานั้นยากที่จะแยกออกจากกันได้ หรือ ที่เรียกว่า “สุขภาพเป็นบูรณาการส่วนหนึ่งของการศึกษา” นั้น เป็นหน้าที่ของพยาบาลผู้รับผิดชอบงานอนามัยโรงเรียนที่ต้องดำเนินการ โดยมีเป้าหมายที่สำคัญเพื่อสร้างเสริมสุขภาพ ป้องกันโรค แก้ไขปัญหาสุขภาพ และฟื้นฟูสุขภาพนักเรียน ให้มีความพร้อมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ซึ่งการตรวจสุขภาพนักเรียนเป็นกิจกรรมหนึ่งที่สำคัญในการค้นหาความบกพร่อง หรือความผิดปกติด้านสุขภาพของนักเรียน เป็นการช่วยคัดกรองนักเรียนที่มีปัญหาสุขภาพตั้งแต่ในระยะเริ่มแรก สามารถให้คำแนะนำ ช่วยเหลือ และดูแลรักษา หรือส่งต่อไปรับการรักษาได้ทันเวลาที่ ซึ่งจะช่วยป้องกันภาวะแทรกซ้อนหรือความพิการที่อาจเกิดขึ้นได้

สุขภาพกับการศึกษา

“สุขภาพ” (WHO, 1948, อ้างถึงใน สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2558) ตามคำนิยามขององค์การอนามัยโลก (WHO : World Health Organization) ได้ให้ความหมายของสุขภาพไว้ในธรรมนูญขององค์การอนามัยโลกเมื่อปี ค.ศ. 1948 ว่า หมายถึง ความสมบูรณ์แข็งแรงของร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ ซึ่งความสมบูรณ์ของร่างกาย คือ การที่ร่างกายมีความแข็งแรง คล่องแคล่ว ไม่เป็นโรค และไม่พิการ ส่วนความสมบูรณ์ทางจิต คือ การที่เรามีจิตใจที่เป็นสุข ร่าเริง มีสติ ความสมบูรณ์ทางสังคม คือ การอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดี มีครอบครัวที่อบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง และความสมบูรณ์ทางจิตวิญญาณเกิดขึ้นเมื่อเราทำความดี เช่น รู้จักการเสียสละ มีความเมตตากรุณา เป็นต้น สุขภาพที่ดีจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับทุกคน

ภาพที่ 1 ภาพแผนผังแสดงความสัมพันธ์กันระหว่างการศึกษาและสุขภาพ

โดยทั่วไปแล้วบุคคลที่มีสุขภาพสมบูรณ์ จะประกอบไปด้วย 3 ส่วน (สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2560) คือ

1. **สุขภาพทางกาย (Physical Health) คือ** มีสภาพร่างกายที่ดี ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ และมีการพัฒนาที่เหมาะสมกับวัย สังเกตได้จากการที่บุคคลนั้นมีความสมบูรณ์แข็งแรง ระบบและอวัยวะทุกส่วนทำงานได้ดีมีประสิทธิภาพ ร่างกายมีสมรรถภาพสูง สามารถทำงานได้นาน ๆ โดยไม่เหน็ดเหนื่อย การนอนและการพักผ่อนเป็นไปตามปกติ ผิวพรรณผุดผ่อง รูปร่างทรงตรงสมส่วน เป็นต้น

2. **สุขภาพทางจิต (Mental Health) คือ** มีสภาพจิตปกติ สามารถปรับตัวให้เข้ากับบรรยากาศของสังคมได้ทุกระดับชั้น สามารถควบคุมอารมณ์ได้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งผู้มีสุขภาพจิตดี ย่อมมีผลมาจากสุขภาพกายที่ดีด้วย หรือกล่าวกันว่า “จิตใจที่แจ่มใส ย่อมอยู่ในร่างกายที่สมบูรณ์”

3. **สุขภาพทางสังคม (Social Health) คือ** การมีสภาพของความเป็นอยู่หรือการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข ไม่ทำให้ผู้อื่นหรือสังคมเดือดร้อน สามารถเข้ากับบุคคลและชุมชนได้ทุกสถานะอาชีพ ไม่เป็นคนถือตัว ไม่เป็นคนเอาัดเอาเปรียบคนอื่น เป็นที่เคารพรักและเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป

ประเทศที่พลเมืองมีสุขภาพดี มีสติปัญญา ตลอดจนมีคุณธรรม จริยธรรม ที่เอื้ออำนวยให้คนในสังคมมีความสามารถในการประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ ตลอดจนสามารถส่งเสริมสนับสนุนให้บุคคลอื่น ๆ มีความเจริญก้าวหน้าได้ด้วย ไม่ทำร้ายเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ชุมชนนั้นย่อมเกิดความสุขซึ่งย่อมมีผลตอบสนองให้แต่ละบุคคลในชุมชนนั้นมีอิสรภาพในการดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างราบรื่น รวมทั้งในด้านการศึกษา การมีสุขภาพที่ดีสมบูรณ์จะเป็นทุนในการประกอบกิจกรรมและภารกิจในชีวิตประจำวันตามบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บุคคลที่มีสุขภาพกายและจิตที่ดี มีสมองที่มีศักยภาพ ย่อมเป็นผู้ที่มีความสามารถในการเรียนรู้ได้ง่าย ทั้งจากประสบการณ์ชีวิตและการศึกษาเล่าเรียนอย่างเป็นทางการ ทำให้เกิดความคิดอย่างมีเหตุผล ย่อมส่งผลให้มีการคิดอย่างสร้างสรรค์ เอื้อต่อการฝึกทักษะด้านต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ในการดำรงชีพในสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้า การพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ ย่อมทำได้ในเวลาที่รวดเร็วขึ้น ทำให้การศึกษาในประเทศเกิดการพัฒนามาในทางที่ดีขึ้น จะเห็นได้ว่าการศึกษากับสุขภาพมีทั้งความสำคัญและความสัมพันธ์ต่อกัน เพราะการพัฒนาการสาธารณสุขเพื่อสุขภาพที่ดีที่ยั่งยืนของประชาชนนั้น จำเป็นต้องพัฒนาให้ประชาชนมีความสามารถสูงสุดที่จะควบคุมปัจจัยที่มีผลต่อสุขภาพตนเอง และพึ่งตนเองด้านสุขภาพได้มากขึ้น กระบวนการที่จะช่วยหล่อหลอมให้คนมีศักยภาพสูงสุดดังกล่าว ต้องอาศัยการศึกษาเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญ ในทำนองเดียวกันสุขภาพก็เป็นสิ่งสำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งต่อการศึกษา ทั้งนี้ ถ้าเด็กมีสุขภาพไม่ดีย่อมไม่สามารถศึกษาได้ดี นอกจากนั้นในหลาย ๆ ประเทศทั้งประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศที่กำลังพัฒนา ได้มีงานวิจัยที่แสดงว่าการพัฒนาสุขภาพมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาการศึกษาและการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยสุขภาพมีความเชื่อมโยงโดยตรงกับความสามารถทางการศึกษา คุณภาพชีวิต และผลผลิตทางเศรษฐกิจ ดังนั้นแนวคิดในการพัฒนา

ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษาหรือด้านสาธารณสุข ทุกฝ่ายต้องร่วมมือกัน เพื่อให้ประสบผลสำเร็จในการพัฒนาประชาชนในชาติ การจัดให้มีโครงการสุขภาพในโรงเรียนจะสามารถลดปัญหาสุขภาพเบื้องต้น ช่วยเพิ่มประสิทธิผลของระบบการจัดการศึกษาและช่วยพัฒนาด้านการสาธารณสุขได้อย่างชัดเจน

ความสำคัญของงานอนามัยโรงเรียน

อนามัยโรงเรียน (School Health) เป็นหนึ่งในกิจกรรมการสร้างเสริมสุขภาพ และป้องกันโรคให้กับเด็กวัยเรียน โดยดำเนินการร่วมกันระหว่างสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงศึกษาธิการ และชุมชนในพื้นที่ มีขอบเขตการดำเนินงานครอบคลุม 4 ด้าน ได้แก่ สุขศึกษา อนามัยสิ่งแวดล้อม บริการอนามัย และความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โดยมุ่งเน้นที่การประเมินอัตรา การเข้าถึงบริการส่งเสริมสุขภาพ และป้องกันโรค ได้แก่ อัตราการได้รับการตรวจสุขภาพ เช่น สายตา การได้ยิน ทันตกรรม การได้รับวัคซีน การติดตามแก้ไขต่อเนื่อง ผลลัพธ์สุขภาพที่เกิดขึ้น (สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย, 2564)

อนามัยโรงเรียน เป็นหน้าที่ของผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น เจ้าหน้าที่สาธารณสุข พยาบาลชุมชน ครู ที่ต้องให้การดูแลสุขภาพประชากรนักเรียนในสถานศึกษานั้น ๆ โดยมีกิจกรรมที่สำคัญหลักคือ การส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันการเจ็บป่วย การรักษาโรคที่เป็นปัญหาต่อการเรียน รวมถึงเป็นแหล่งที่เสริมสร้างและเปลี่ยนแปลงความรู้ เจตคติ เพื่อนำไปสู่พฤติกรรมสุขภาพที่ถูกต้องเหมาะสม (Denman S., Moon A., & Stears D., 2002)

ขอบเขตของงานอนามัยโรงเรียน

งานอนามัยโรงเรียน มีขอบเขตดังต่อไปนี้ (สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2558; วราภรณ์ บุญเชียง, 2558; สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2560)

1. **การบริการด้านสุขภาพ (Health Service)** เป็นการดำเนินงานเพื่อการส่งเสริมป้องกันการเกิดโรคในเด็กวัยเรียน ประกอบด้วย การตรวจสุขภาพนักเรียน การเฝ้าระวังภาวะสุขภาพ การจัดบริการรักษาพยาบาลเบื้องต้น ติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่หน่วยงานอนามัยอื่น ๆ ในเครือข่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อร่วมค้นหาปัญหา วางแผนดำเนินงาน และประเมินผล กิจกรรมด้านการบริการสุขภาพแก่นักเรียนจะครอบคลุมการบริการด้านต่าง ๆ เช่น การตรวจสุขภาพ ตรวจวัดสายตา ตรวจการได้ยิน เฝ้าระวังภาวะการเจริญเติบโตด้วยการชั่งน้ำหนัก วัดส่วนสูง การสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรคด้วยการฉีดวัคซีน เป็นต้น

2. **การบริการด้านการศึกษาหรือสุขศึกษา (Health Education)** คือ การที่โรงเรียนจัดกิจกรรม สุขศึกษาทั้งในหลักสูตรและผ่านทางกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เพื่อมุ่งให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ ปฏิบัติพัฒนาความคิด ที่ถูกต้องในเรื่องสุขภาพ และมีการฝึกปฏิบัติที่นำไปสู่การมีพฤติกรรมสุขภาพที่เหมาะสม โดยรูปแบบกิจกรรมนี้อาจจะเป็นบทบาทของเจ้าหน้าที่ทางสุขภาพในการให้ความรู้แก่นักเรียน หรือการสนับสนุนให้ครู นักเรียน เป็นผู้ให้ความรู้เรื่องสุขภาพแก่เพื่อน ๆ ด้วยกัน

3. **ด้านสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนที่ถูกสุขลักษณะ (School Health Environment)** คือ การจัดการควบคุมดูแล ปรับปรุงภาวะ และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนให้อยู่ในสภาพที่ถูกสุขลักษณะ รวมถึงการจัดโรงเรียนให้ถูกสุขลักษณะให้เอื้อต่อการมีสุขภาพะ โดยการควบคุมดูแลและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในโรงเรียนให้อยู่ในสภาพที่ดี เพื่อให้ปลอดภัยจากโรค การเจ็บป่วย หรืออุบัติเหตุต่าง ๆ

4. **การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน บ้านและชุมชน (School, Home and Community)** คือ การมีกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพที่ดำเนินการร่วมกันระหว่างโรงเรียน ผู้ปกครอง และสมาชิกของชุมชนต่อสุขภาพอนามัยของนักเรียน ซึ่งจะต้องให้การดูแลส่งเสริมสุขภาพ ป้องกัน ปั่นฟู และรักษาพยาบาลแก่นักเรียนเพราะวัยเรียนเป็นช่วงชีวิตที่สำคัญที่จะพัฒนาเติบโตไปเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพของครอบครัว ชุมชน และประเทศ การดำเนินงานร่วมกันกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งฝ่ายครอบครัวและชุมชน ให้ทุกฝ่ายมีความรู้ มีความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทความรับผิดชอบเกี่ยวกับสุขภาพ ดังนั้นเมื่อเด็กเข้าสู่รั้วของโรงเรียนนี้ให้หมายความว่าครอบครัวหรือชุมชนจะขาดการดูแล แต่ทั้งครอบครัว ชุมชน และโรงเรียนต้องร่วมมือกันทำหน้าที่อบรมสั่งสอนร่วมกัน

ลักษณะงานอนามัยโรงเรียน

ลักษณะงานอนามัยโรงเรียนเป็นการจัดบริการให้ความรู้ ให้คำปรึกษาแก่ครู นักเรียน และบุคลากรในโรงเรียนในด้านสุขภาพ การส่งเสริมป้องกันและแก้ปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพ และโรคระบาดต่าง ๆ ภายในโรงเรียน การให้ความร่วมมือ การประสานงานกับบุคคล องค์กร หรือหน่วยงานที่ขอความร่วมมือในด้านการอนามัยพยาบาล การกำกับดูแลด้านโภชนาการของโรงเรียน ตลอดจนร้านจำหน่ายอาหารในโรงอาหารโรงเรียน ดูแลและควบคุมเกี่ยวกับการสุขภาพภายในโรงเรียนร่วมกับงานอื่นที่เกี่ยวข้อง ช่วยแก้ปัญหานักเรียนด้านสุขภาพอนามัย รวบรวมข้อมูล จัดทำสารสนเทศเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน การให้บริการและประเมินผลเพื่อใช้เป็นพื้นฐานต่อการพัฒนางานอย่างต่อเนื่อง จัดทำรายงานผลการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายเสนอต่อผู้บริหาร ประเมินผลการปฏิบัติงาน และเจ้าหน้าที่ผู้ช่วยงานต่อผู้บริหาร ให้ความรู้แก่ครูและบุคลากรในโรงเรียนเกี่ยวกับหลักการโภชนาการ สร้างสุขนิสัย สุขลักษณะในการรับประทานอาหาร และเครื่องดื่ม การตรวจสอบคุณภาพเครื่องดื่ม และอาหารที่จำหน่ายในโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ การรักษาความสะอาด และจัดบรรยากาศสิ่งแวดล้อมระบบสุขภาพที่โรงอาหาร และบริเวณใกล้เคียง การจัดหา น้ำดื่มที่สะอาดไว้บริการครู นักเรียนที่โรงอาหารอย่างเพียงพอ ส่งเสริมสนับสนุน และประสานงานกับกระทรวงสาธารณสุขตามโครงการ อย.น้อยในโรงเรียน ปฏิบัติงานอื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย โดยงานอนามัยโรงเรียนที่ดำเนินอยู่ในปัจจุบันสามารถจำแนกได้ ดังนี้ (สายใจ โกศลสิทธิ์, 2540; ดร.ถิ์ ทาติยะ, 2544; วราภรณ์ บุญเชียง, 2558; สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2560)

1. การตรวจสุขภาพนักเรียน

1.1 การตรวจสุขภาพโดยแพทย์ ควรทำปีละ 1 ครั้ง โดยใช้เกณฑ์ ดังนี้ นักเรียนที่เข้าเรียนใหม่ทุกคน นักเรียนที่กำลังเรียนอยู่ในชั้นสูงสุดของโรงเรียน (ป.6, ม.3, ม.6) นักเรียนที่เป็นนักกีฬาของโรงเรียน และนักเรียนที่ป่วยหรือประสบอุบัติเหตุในโรงเรียน

1.2 การตรวจสุขภาพโดยทันตแพทย์ นักเรียนควรได้รับการตรวจสุขภาพของปาก และฟัน ปีละ 1 ครั้ง

1.3 การตรวจสุขภาพโดยพยาบาล และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข โดยการตรวจสุขภาพ 10 ท่า เพื่อค้นหาความบกพร่องทางสุขภาพกายของนักเรียน โรงเรียนควรจัดให้มีพยาบาลเยี่ยมตรวจโรงเรียน สัปดาห์ละ 1 ครั้ง

2. การสอนสุขศึกษา (Health Education)

งานสุขศึกษาในโรงเรียนมีการสอนโดยเป็นไปตามการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติของโรคในเด็กนักเรียนเมื่อ 20 กว่าปีที่แล้ว โครงการสุขภาพในโรงเรียนเน้นในเรื่องของการสุขภาพ การควบคุมโรคและการควบคุมทางด้านการแพทย์ (Smith et al, 2000) การส่งเสริมสุขภาพและการป้องกันโรคเป็นสิ่งสำคัญ ทั้งในเรื่องของความเครียด การออกกำลังกาย การกิน การใช้แอลกอฮอล์ การใช้สารเสพติด เพศสัมพันธ์ สัมพันธภาพระหว่างบุคคล อนามัยครอบครัว การใช้ความรุนแรง ความปลอดภัยในการใช้รถ การรับรู้โทษของการสูบบุหรี่ และอนามัยสิ่งแวดล้อม การสอนสุขศึกษาให้ได้ผลดีนั้นจะต้องสอนอย่างต่อเนื่องโดยแทรกไปในการเรียนการสอน ซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. การสอนทางตรง ได้แก่ การเรียนตามหลักสูตร
2. การสอนทางอ้อม ได้แก่ การวัดประสบการณ์การเรียนรู้นอกหลักสูตร

โดยกระบวนการสอน ควรยึดหลักเกณฑ์ ดังนี้

1. เลือกแบบแผนการสอนที่เห็นว่านักเรียนบรรลุจุดประสงค์ที่กำหนดไว้
2. เตรียมเนื้อหาให้เหมาะสมกับผู้เรียน ระยะเวลา โอกาสและสถานที่
3. เลือกวัสดุอุปกรณ์การสอนที่หาง่าย ใช้สะดวก และจัดเตรียมให้พร้อม
4. กำหนดขั้นตอนการสอน และวัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสม การพยาบาลชุมชนในงาน

อนามัยโรงเรียน

3. อนามัยสิ่งแวดล้อมหรือสุขภาพและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน (Environmental Health)

(สายใจ โกศลสิทธิ์, 2540; ตรุณี ทาติยะ, 2544; สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2558; สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2560)

สิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียน ได้แก่ สุขภาพสิ่งแวดล้อม รวมทั้งด้านกายภาพ ความร้อน แสงสว่าง ความปลอดภัย จิตใจ สังคม และการสุขภาพอาหาร การจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้ถูกสุขลักษณะ มีความมุ่งหมาย ดังนี้

1. เพื่อส่งเสริมสุขภาพร่างกายให้แก่นักเรียน
2. เพื่อส่งเสริมสุขภาพด้านจิตใจและอารมณ์ให้แก่นักเรียน
3. เพื่อช่วยให้นักเรียนปลอดภัยจากโรคภัยไข้เจ็บและอุบัติเหตุต่าง ๆ
4. เพื่อให้นักเรียนมีการปฏิบัติด้านสุขลักษณะได้ถูกต้อง เป็นตัวอย่างที่ดีต่อครอบครัว และชุมชน

งานอนามัยโรงเรียนสู่การดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ

งานอนามัยโรงเรียน (สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2560) หมายถึง การดำเนินกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ป้องกัน รักษา การส่งเสริมสุขภาพของบุคลากรที่อาศัยอยู่ในโรงเรียนเพื่อให้กลุ่มคนเหล่านี้มีสุขภาพดี โดยการมีส่วนร่วมของโรงเรียน บ้าน และชุมชน ครอบคลุมกิจกรรมด้านการจัดสิ่งแวดล้อม การบริการสุขภาพและการสอนสุขศึกษา

การดำเนินงานอนามัยโรงเรียน (School Health Program) (สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2553) ในอดีตเน้น 4 เรื่องหลัก คือ สุขศึกษาในโรงเรียน (School Health Education) อนามัยสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน (School Health Environment) บริการอนามัยโรงเรียน (School Health Service) และความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน และโรงเรียน ต่อมามีการปรับเปลี่ยนวิธีการดำเนินงานอนามัยโรงเรียน จากข้อเสนอแนวคิด “โรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ” ของคณะผู้เชี่ยวชาญด้านการส่งเสริมสุขภาพและสุขศึกษาของ องค์การอนามัยโลก ซึ่งประเทศไทยโดย กระทรวงสาธารณสุข และกระทรวงศึกษาธิการร่วมกับองค์การอนามัยโลกสำนักงานภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (World Health Organization, South-East Asia Region office: WHO-SEARO) ขององค์การอนามัยโลก จัดประชุม Intercountry Consultation on Health Promoting School เมื่อวันที่ 2-5 ธันวาคม 2540 ณ กรุงเทพมหานคร ผู้เข้าประชุมประกอบด้วยผู้แทนจากกระทรวงสาธารณสุข กระทรวงศึกษาธิการ ทบวงมหาวิทยาลัย และผู้แทนจาก 7 ประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากการประชุมดังกล่าว กรมอนามัยจึงนำแนวคิดและกลยุทธ์โรงเรียนส่งเสริมสุขภาพนั้นมาดำเนินการ ในช่วงเวลา ที่ตรงกับแผนพัฒนาการสาธารณสุข ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) โดยลักษณะการทำงานอยู่บน พื้นฐาน การมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกหน่วยงาน องค์กร และประชาชนในชุมชน มีการพัฒนาโรงเรียน ส่งเสริมสุขภาพ อย่างต่อเนื่อง ดังนี้

พ.ศ. 2541 กรมอนามัยเริ่มดำเนินการกลยุทธ์โรงเรียนส่งเสริมสุขภาพโดยกำหนดเป้าหมาย ถ่ายทอด แนวคิด และพัฒนาโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพต้นแบบจังหวัดละ 1 โรงเรียน (มีโรงเรียนต้นแบบ ของจังหวัด ศูนย์อนามัยและส่วนกลาง รวม 89 โรงเรียน) และจัดทำคู่มือแนวทางการดำเนินงาน

พ.ศ. 2542 มติคณะรัฐมนตรีมีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพแห่งชาติ ซึ่งกรมอนามัยได้จัดประชุมคณะกรรมการดังกล่าว และผลการประชุมทำให้เกิดเป้าประสงค์ของนโยบายโรงเรียน ส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัยจึงจัดประชุมแถลงนโยบายโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ โดยปลัดกระทรวงสาธารณสุข

กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงมหาดไทย และจัดอบรมผู้นำเพื่อดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพแก่ผู้บริหารโรงเรียนต้นแบบจำนวน 89 โรงเรียน ส่วนระดับจังหวัดมีการถ่ายทอดแนวคิดแก่ฝ่ายการศึกษาและสาธารณสุขระดับอำเภอทั่วประเทศและขยายผลสู่ระดับอำเภอ อำเภอละ 1 โรงเรียน

พ.ศ. 2543 มีการจัดทำเกณฑ์ประเมินโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพด้านกระบวนการ 5 องค์ประกอบ คือ

1. นโยบายด้านส่งเสริมสุขภาพ
2. คณะกรรมการส่งเสริมสุขภาพ
3. การค้นหาและกำหนดปัญหาสุขภาพ
4. แผนงาน/โครงการด้านส่งเสริมสุขภาพ
5. การดำเนินงานตามแผนและการติดตามผล

โดยกำหนดเป้าหมาย ให้มีโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพตำบล ตำบลละ 1 โรงเรียนและจัดประชุมสัมมนาเครือข่ายโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพระดับประเทศเพื่อประชาสัมพันธ์สู่สาธารณะ ส่วนในระดับจังหวัดมีการประชุมถ่ายทอดแนวคิดสู่ระดับตำบลทั่วประเทศ

พ.ศ. 2544 มีการลงนามข้อตกลงความร่วมมือในการพัฒนาโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพระหว่าง กรมอนามัย กรมสามัญศึกษาและสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (สพช.) ต่อมากรมอนามัยได้จัดประชุมโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพทั้ง 4 ภาค ซึ่งมีผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้าร่วมประชุม ส่วนระดับจังหวัดมีการประชุมชี้แจงผู้เกี่ยวข้องระดับตำบล เพื่อขยายผลสู่โรงเรียนที่ยังไม่ได้เข้าร่วมโครงการ (มีโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพผ่านการประเมิน ร้อยละ 9.6 และมีโรงเรียนเข้าร่วมโครงการ ร้อยละ 32)

พ.ศ. 2545 จัดทำเกณฑ์มาตรฐานการประเมินโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพตาม 10 องค์ประกอบ โรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ และแบ่งการประเมินเป็น 3 ระดับ คือ ระดับทอง เงิน และทองแดง ในขณะเดียวกัน กรมอนามัยได้จัดประชุมชี้แจงผู้บริหารโรงเรียนในเขตกรุงเทพมหานคร เพื่อสร้างความเข้าใจแนวทางการดำเนินงาน และจัดอบรมพัฒนาผู้ประเมินโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ (มีโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพผ่านการประเมิน ร้อยละ 22.6 และมีโรงเรียนเข้าร่วมโครงการ ร้อยละ 84.3)

พ.ศ. 2546 จัดทำคู่มือการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ และจัดประชุมสัมมนาวิชาการและมหกรรมโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ (มีโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพผ่านการประเมิน ร้อยละ 43.9 และมีโรงเรียนเข้าร่วมโครงการร้อยละ 88.3)

พ.ศ. 2547 ได้ขยายเป้าหมายสู่โรงเรียนในฝันของกระทรวงศึกษาธิการ จึงเกิดโครงการ “โรงเรียนในฝัน สรรค์สร้างอนามัยดี” (มีโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพผ่านการประเมิน ร้อยละ 51.3)

พ.ศ. 2548 เริ่มโครงการ “เด็กไทยทำได้” เพื่อพัฒนาศักยภาพนักเรียนด้านสุขภาพ เน้นการให้ความสำคัญ และการมีส่วนร่วมของนักเรียน และการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง (มีโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพผ่านการประเมินร้อยละ 68.2 และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 88.8 ในปี 2549)

“สุขภาพกับการศึกษา” เป็นของกลุ่มคน บทบาทและหน้าที่ของพยาบาลอนามัยชุมชน จึงมีความสำคัญอย่างมากในการนำกระบวนการ **การพยาบาล** มาใช้ในงานอนามัยโรงเรียน ซึ่งในหนังสือเล่มนี้มีเนื้อหาสาระประกอบด้วย

- แนวคิดงานอนามัยโรงเรียน
- การส่งเสริมและเฝ้าระวังปัญหาสุขภาพนักเรียน
- โรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ
- อนามัยสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน
- พยาบาลชุมชนในงานอนามัยโรงเรียน
- การสอนสุขศึกษาในโรงเรียน
- การตรวจสุขภาพในโรงเรียน
- กระบวนการพยาบาลในงานอนามัยโรงเรียน

เนื้อหาทั้งหมดในหนังสือเล่มนี้มุ่งเน้นในการส่งเสริมให้นักเรียนมีสุขภาพที่แข็งแรงซึ่งจะส่งผลที่ดีต่อการเรียนของนักเรียนในโรงเรียนรวมถึงโรงเรียนจะได้รับการพัฒนา เพื่อผ่านเกณฑ์โรงเรียนส่งเสริมสุขภาพสู่ระดับ **เพชร** ต่อไป

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ โกจำปา

การศึกษา

ปริญญาตรี พยาบาลศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร

ปริญญาโท พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร

ปริญญาเอก Doctor of Philosophy, University of Massachusetts, USA.

ปัจจุบัน

อาจารย์ประจำภาควิชาพยาบาลศาสตร์

คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร
Naresuan University Publishing House

ISBN 978-616-426-284-3

ราคา 260 บาท

<https://www.nupress.grad.nu.ac.th>